

תחית המתים

Who will rise again and why?

שלש עשרה עיקרים

אני מאמין באמונה שלמה. שתהיה תחית המתים בעת שיעלה רצון מאת הבורא לתפרך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים:

סדור תפלה תפלת שחרית

מתים יתיה א-ל ברב חסדו, ברוך עדי עד שם תהלתו:

רמב"ם פירוש המשניות סנהדרין י"א:

תחיית המתים וכבר ביארנוה

סדר עמידה

אתה גבור לעולם ה'. מחיה מתים אתה רב להושיע: מכלל חיים בחד. מחיה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים. ורופא חולים ומתיר אסורים. ומקים אמונתו לישיני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך. מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה: ונאמן אתה להחיות מתים: ברוך אתה ה'. מחיה המתים:

רמב"ם הל' תשובה ח"א.

הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והיא החיים שאין מות עמהן והטובה שאין עמה רעה הוא שכתוב בתורה למען ייטב לך והארכת ימים מפי השמועה למדו למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך וזהו הוא העולם הבא שכר הצדיקים הוא שיזכו לנועם זה ויהיו בטובה זו ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו אלא יכרתו וימותו וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה וזהו כרת הכתובה בתורה שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא מפי השמועה למדו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא כלומר שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתת:

The good that is hidden for the righteous is the life of the world to come. This will be life which is not accompanied by death and good which is not accompanied by evil. The Torah alludes to this in [the promise, Deuteronomy 22:7]: "So that good will be granted you and you will live long."

The oral tradition explains: "So that good will be granted you" - in the world that is entirely good; "and you will live long" - in the world which is endlessly long, the world to come.

The reward of the righteous is that they will merit this pleasure and take part in this good. The retribution of the wicked is that they will not merit this life. Rather, they will be cut off and die.

Whoever does not merit this life is [truly] dead and will not live forever. Rather, he will be cut off in his wickedness and perish as a beast. This is the intent of the meaning of the term karet in the Torah as [Numbers 15:31] states: "That soul shall surely be cut off."

[Based on the repetition of the verb,] the oral tradition explains: hikaret means to be cut off in this world and tikaret, to be cut off in the world to come. After these souls become separated from bodies in this world, they will not merit the life of the world to come. Rather, even in the world to come, they will be cut off.

רמב"ם הל' תשובה ח"ב.

העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להן בעולם הזה ולא יארע דבר בו מן הדברים שמארעין לגופות בעולם הזה כגון ישיבה ועמידה ושינה ומיתה ועצב ושחוק וכיוצא בהן כך אמרו חכמים הראשונים העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא תשימש אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתייה וזה שאמרו צדיקים יושבין דרך חידה אמרו כלומר הצדיקים מצויין שם בלא עמל ובלא יגיעה וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו והרי הוא אומר

ושמחת עולם על ראשם ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו שכינה שיודעים ומשיגיין מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל.

In the world to come, there is no body or physical form, only the souls of the righteous alone, without a body, like the ministering angels. Since there is no physical form, there is neither eating, drinking, nor any of the other bodily functions of this world like sitting, standing, sleeping, death, sadness, laughter, and the like.

Thus, the Sages of the previous ages declared: "In the world to come, there is neither eating, drinking, nor sexual relations. Rather, the righteous will sit with their crowns on their heads and delight in the radiance of the Divine Presence."

From that statement, it is clear that there is no body, for there is no eating or drinking. [Consequently,] the statement, "the righteous sit," must be interpreted metaphorically, i.e., the righteous exist there without work or labor.

Similarly, the phrase, "their crowns on their heads," [is also a metaphor, implying] that they will possess the knowledge that they grasped which allowed them to merit the life of the world to come. This will be their crown. A similar [usage of this metaphor was employed by] Solomon [Song of Songs 3:11]: "The crown with which his mother crowned him."

[Support for the concept that this does not refer to a physical crown can be brought from the prophecy, Isaiah 51:11]: "Eternal joy will be upon their heads." Joy is not a physical entity which can rest on a head. Similarly, the expression "crown" used by the Sages [refers to a spiritual concept], knowledge.

What is meant by the expression, "delight in the radiance of the Divine Presence"? That they will comprehend the truth of Godliness which they cannot grasp while in a dark and humble body.

השגת הראב"ד שם.

דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד וחיי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה שהרי אמרו כתובות (דף קי"א) עתידין לדיקים שיעמדו בלבושהו ק"ו מחטה וכו' וכן היו מלויין לבניהם (שבת קי"ד) אל תקברוני בכלים לבנים ולא בשחורים שמא אזכה וכן אמרו (סנהדרין ל"ב) שלא יקצו הדדיקים לעפר אלא עומדין בגוייתם וכן אמרו (שם סנהדרין ל"א) צמומם עומדין ומתפראיין וכל אלה מוכיחים כי בגוייתם הן עומדין חיים אבל אפשר שהבורא ישים גוייתם חזקות ובריאות כגויית המלאכים וכגויית אליהו זכור לטוב והיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל:

ספרי האינינו

וכך היה ר' סימאי אומ' כל הבריות שנבראו מן השמים נפשם וגופן מן השמים וכל בריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופן מן הארץ לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלן שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם. לא עשה תורה ולא רצון אביו שבשמי' שנאמר אכן כאדם תמותון.

רמב"ם הלכות תשובה ח"ח'

זה שקראו אותו חכמים העולם הבא לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובר ואחר כך יבא אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר אשר צפנת ליראיך פעלת וגו' ולא קראוהו עולם הבא אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש וזהו הנמצא לכל אדם בראשונה.

The Sages did not use the expression "the world to come" with the intention of implying that [this realm] does not exist at present or that the present realm will be destroyed and then, that realm will come into being.

The matter is not so. Rather, [the world to come] exists and is present as implied by [Psalms 31:20: "How great is the good] that You have hidden... which You have made...." It is only called the world to come because that life comes to a man after life in this world in which we exist, as souls [enclodhed] in bodies. This [realm of existence] is presented to all men at first.

ראב"ד שם

זה שקראו וכו' א"ל נראה כמכחיש שאין העולם חוזר לתהו ובהו והקב"ה מחדש עולמו ואמרו שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב ונמלא שהוא עולם חדש:

כסף משנה

ולי נראה שאין חילוק בין רבינו והראב"ד אלא בשמות בלבד, לרבינו העולם שלאחר המוות נקרא עולם הבא וכמוס' כ בסוף פרק זה ולא קראוהו עוה"ב אלא מפני שאותם החיים באים לו לאדם אחר חיי עולם הזה שאנו קיימים בו בגוף והנפש. והראב"ד קורא לעולם התחייה עולם הבא, ובכך עלו דברי שניהם כהוגן, אלו ואלו דברי אלקים חיים.

אגרות הרמב"ם – אגרת תחיית המתים הוצאת מוסד הרב קוק עמ' ש"נ.

אבל בפרק חלק ביארנו שם כמו שימצאנו מי שיתכל בו אחר שהארכנו בדבר העולם הבא ואמרנו שתחיית המתים אין חלק למי שלא יאמין בה בתורת משה רבינו, אמנם אינה התחלית האחרונה. ...

רמב"ם הקדמה לפרק חלק

ותחית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ואין דת ולא דביקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה אבל הוא לצדיקים. וכן הוא לשון ב"ר גבורת גשמים ותחית המתים לצדיקים בלבד. ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפילו בחייהם, וכן אמרו (ברכות יח:) רשעים אפילו בחייהם קרואים מתים, צדיקים אפילו במיתתן קרואים חיים.

דניאל י"ב:א-ג'

וּבַעֲתָהּ הִהְיָא יַעֲמֹד מִיְכָאֵל הַשָּׁר הַגָּדוֹל הָעֹמֵד עַל בְּנֵי עַמּוֹךְ וְהִיְתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיְתָה מִיְהוּיֹת גְּזֵי עַד הָעֵת הַזֹּאת וּבַעֲתָהּ הִהְיָא יְמַלֵּט עַמּוֹךְ כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסֵפֶר: וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמַּת עִפְרָא יִקְיִצוּ אֶלֶּה לְזוּי עוֹלָם וְאֶלֶּה לְזוּרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם: וְהַמְשַׁכְּלִים יִתְהַרוּ כְּזֶהֶר הָרְקִיעַ וּמִצְדֵּיקֵי הָרַבִּים כְּכּוֹכְבֵים לְעוֹלָם וָעֶד:

Now at that time, Michael, the great prince, who stands over the children of your people, will be silent, and it will be a time of distress that never was since a nation existed until that time, and at that time, your people will escape, everyone who is found inscribed in the book. And many who sleep in the dust of the earth will awaken-these for eternal life, and those for disgrace, for eternal abhorrence. And the wise will shine like the brightness of the sky, and those who bring the multitudes to righteousness like the stars forever and ever.

ריטב"א ראש השנה טז:

ומה שאמר הכתוב ורבים ולא אמר וישיני אדמת עפר אע"פ שכולם ודאי יקיצו הן לחיים הן לעונש לפי שיש האבות והנביאים וגדולי חסידי ישראל שזכו קודם לכן לתחיית המתים בג"ע בגוף ובנפש ונעשו בני אלהים ולא יבאו לדין אלא הם שושבינים להקב"ה ויש תחיית המתים אחרת בימות המשיח לצדיקי ישראל שמתו בגלות שיחיו ויהיו כבני עוה"ז לגמרי ועליהם אמר דניאל אשרי המחכה ויגיע כמו שמפורש במדרשות:

גמ' תענית ל:

כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

שפתי חיים אמונה ובחירה ח"ב עמ' קצו.

על פי דברי הריטב"א אפשר לדעת כן בדעת הרמב"ם שתחיית המתים אין היא התכלית הסופי אך עניינה כפי שמבאר הרמב"ם את מטרת ימות המשיח, שהם יהיו ימים של הכנה והתעלות בעבודת ה' מתוך ישוב הדעת ומנוחת הנפש שע"ז יזכו לעולם הבא, וא"כ לכאורה כל הצדיקים בכל הדורות שחיכו לימות המשיח יפסידו את מעלת ימים אלו ואיך הם יזכו לעליה ע"י עבודת ה' מתוך מנוחת הנפש וישוב הדעת והשלימות כדי לזכות בעולם הבא בבחינה יותר מושלמת. לכן זו תהיה התכלית בתחיית המתים בימות המשיח לאותם הצדיקים שעבדו את ה' באמת, שהם יזכו להשתתף בהזדמנות הזו שתחיה בימות המשיח כדי לעבוד את ה' בעולם הגופני ולהכין את עצמם לעולם השכר – הוא חיי עולם הבא, ואח"כ ימותו כולם, ואז יזכו לגמול הסופי הוא חיי עוה"ב ללא גוף וגויה, אלא כולו גמול רוחני וזו טהור לנשמה בלבד.

רמב"ן שער הגמול.

העולם הבא האמור בכל מקום אינו עולם הנשמות, והשכר המגיע להם מיד אחרי המיתה, אלא עולם הוא שעתיד הקב"ה לחדשו לאחר ימות המשיח ותחיית המתים וכו' ועוד מצינו מפורש במדרש ויברך אלקים את יום השביעי, ברך הקב"ה העוה"ב שמתחיל באלף השביעי ויקדש אותו וכו' הרי נתבאר שהעוה"ב אינו עולם הנשמות אלא עולם נברא קיים שימצאו בו אנשי התחיה בגוף ובנפש, וע"ז העולם אמרו (גמ' ברכות יז.) העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן והן הנהנין מזיו השכינה וכו' ר"ל שקיום האנשים הזוכים בהם בזיו הכבוד כקיום הנפש בגוף בעוה"ז באכילה ובשתיה.

גמ' סנהדרין צו.

אמר רב קטינא שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אבי אמר תרי חרוב שנאמר יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמט שנה אחת לשבע שנים כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו

רמב"ן (המשך)

וא"ת אותן אלף שנים שעתידי הקב"ה לחדש בו עולמו מה הן עושיין? הקב"ה עושה להם כנפים והם שטים על פני המים ופירוש כנפים לבישת הנפש מלאכות ותתלבש הגוף עמה ושלא תתבטל בביטול היסודות. ... הנה התשובה לכל זה כי היתה הבריאה הזאת לזמן תחיית המתים לצורך השימושים הנזכרים, ואין הקב"ה רוצה בביטולה אחרי כן. ועוד יש בצורה הזאת סודות עמוקים כי לא היתה היצירה על זה הדמות הפקר בלא טעם רק לצורך גדול, ולטעם נכבד והעושהו ית' רוצה בקיומו. ... ואם תקשה עלינו קיום הגוף מן השפלים לעולם, כבר השבנונו אליך כי קיום הגוף יהיה כקיום הנפש וקיום הנפש בהתיחדה בדעת עליון.

שפתי חיים אמונה והשגחה ח"ב עמ' קצ"ט.

כיום בעוה"ז קיום הנפש הרוחני אע"פ שהיא כשלעצמה יכולה להתקיים בפ"ע ואיננה זקוקה לקיום הגוף, מ"מ כל עוד קיומה בעוה"ז החומרי הרי קיומה תלוי ומותנה בקיום הגוף, אם אדם לא יאכל ולא ישתה אין הנפש מתקשרת עם הגוף.

ע"י ביאור הגר"א לברכות ס: "רופא כל בשר ומפליא לעשות שפליאה יש באדם שהרי הנשמה אין צריכה לאכול, אלא הגוף, ואעפ"כ אם לא היה אוכל ד' או ה' ימים היתה יוצא נשמתו ממנו, הלא זה הוא פליאה גדולה, וכי מאי איכפת לנשמה שהגוף אינו אוכל אלא שהקב"ה זווגם יחד שתרגיש הנשמה בצרכי הגוף" וע"י רמ"א או"ח ו' שכתב "ששומר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי" ובמ"ב כתב בשם המג"א דהנשמה נהנית מרוחניות המאכל והגוף נהנה מגשמיות המאכל ומכח זה קשורים זב"ז ע"י המאכל.

לעתיד לבוא מדרגת הגוף יהיה כקיום הנפש, ללא אכילה ושתיה אלא נהנית מרוחניות בלבד, והגוף לא יפריע לנשמה להתעלות, והנפש תתעלה וקיומה תהיה רק ע"י התיחדותה בדעת עליון ולא מצג קיום הגוף. שהגוף אחר התחיה יהיה כעין נשמה שלנו כיום הזה. והנשמה תתעלה במדרגתה כמדרגת אדם הראשון קודם החטא – כשהיה בגן עדן וניזון מרוחניות המלאכים צולין לו בשר ומסננים לו יין – ואף למעלה מזה.